

Bezpečnostné zložky v Československu po roku 1945 (historicko-právne aspekty)

Anotácia: Autorka rozoberá vo svojom príspevku vznik a vývoj bezpečnostných zložiek v Československu po roku 1945 z hľadiska právno-historického. Poukazuje na špecifiká v procese ich konštituovania v Čechách a na Slovensku, avšak hlavnú pozornosť venuje vzniku jednotného bezpečnostného aparátu v zmysle zákona č. 149/1947 Zb. o Národnej bezpečnosti a zákona č. 286/1948 Zb. o Národnej bezpečnosti. Zaoberá sa tiež otázkou kontinuity a diskontinuity s bezpečnostným aparátom z obdobia prvej Československej republiky. Záver príspevku obsahuje stručnú charakteristiku právnych noriem, v zmysle ktorých pôsobili bezpečnostné zložky v období socializmu a po demokratických zmenách v novembri 1989.

Kľúčové slová: polícia, četníctvo, bezpečnostné zložky, Národná bezpečnosť, národnobezpečnostná služba, verejnobezpečnostná služba, štátobezpečnostná služba, uniformovaný bezpečnostný zbor, neuniformovaný bezpečnostný zbor, pohotovostný zbor, Zbor národnej bezpečnosti, Policajný zbor.

Úvod

Štátny aparát v Československu po roku 1945 prechádzal procesom zásadných premien, ktoré sa dotkli aj bezpečnostných zložiek. Proces ich konštituovania mal na začiatku určité špecifiká na Slovensku a v českých krajinách. Vznik jednotného bezpečnostného aparátu je spätý s prijatím zákona č. 149/1947 Zb. o Národnej bezpečnosti. Februárový prevrat v roku 1948 priniesol ďalšie zmeny do organizácie a pôsobnosti bezpečnostných zložiek, ktoré ovplyvnili ich činnosť po celé obdobie socializmu. Po demokratických zmenách v novembri 1989 prešiel Zbor národnej bezpečnosti zásadnou reformou, ktorá zahrňovala inštitucionálnu reorganizáciu, s cieľom upevniť demokratické atribúty v jeho činnosti. Problematika bezpečnostných zložiek z hľadiska ich právno-historického vývoja je v podmienkach Akadémie Policajného zboru v Bratislave významnou súčasťou vyučovacieho procesu v predmetoch Dejiny štátu a práva, Dejiny bezpečnostných služieb a Vývoj verejnej správy na Slovensku a vo vybraných krajinách Európskej únie.

K zásadnému riešeniu novej organizácie bezpečnostného aparátu na Slovensku sa pristúpilo v roku 1945 na postupne oslobodzovanom slovenskom území. Vo februári 1945 schválilo Predsedníctvo SNR **nariadenie č. 6**, ktorým **boli staré žandárske a policajné formácie rozpustené**.¹ **Nariadením Slovenskej národnej rady č. 7** z toho istého dňa sa právne zakotvil **vznik Národnej bezpečnosti na Slovensku**. Obsahom citovaného nariadenia je ustanovenie, že „v rámci Povereníctva SNR pre veci vnútorné sa vytvára pre bezpečnostnú službu organizačný zbor „Národná bezpečnosť (NB), zložený z veliteľov a členov, ktorí sú zamestnancami Povereníctva SNR pre veci vnútorné“.² Uvedené nariadenie určilo tiež podriadenosť Národnej bezpečnosti právomoci povereníka SNR pre veci vnútorné, prípadne orgánom a osobám ním určeným.

Platové podmienky veliteľov a členov a ďalšie otázky súvisiace s Národnou bezpečnosťou riešilo **nariadenie Slovenskej národnej rady č. 28 z 9. apríla 1945**. Uvedené nariadenie zdôraznilo postavenie Národnej bezpečnosti ako vojensky organizovaného strážneho zboru, ktorý podľa platných právnych predpisov udržiava na Slovensku verejný poriadok a verejnú bezpečnosť. V § 4 citovaného nariadenia sa konštatovalo, že „Zbor Národnej bezpečnosti je podriadený povereníkovi SNR pre veci vnútorné a je v rámci

¹ V § 1 nariadenia SNR č.6/1945 Zb. n. SNR sa uvádza: „Formácie žandárstva a polície, utvorené alebo jestvujúce po 6. októbri 1938 na území Slovenska sa rozpúšťajú a úrady pre tieto formácie utvorené alebo jestvujúce sa zrušujú“.

² Zbierka nariadení SNR, roč. 1945, nariadenie SNR č. 7 zo dňa 23. februára 1945, čiastka 2.

Povereníctva SNR pre veci vnútorné, vojensky, hospodársky a administratívne samostatným útvarom. Na čele Národnej bezpečnosti je Hlavné veliteľstvo Národnej bezpečnosti.“³ Tento organizačný predpis ďalej určoval, že obvod Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti sa delí na oblasti, ktoré sa členia na okresy. Pri Hlavnom veliteľstve Národnej bezpečnosti bolo zriadené doplňovacie oddelenie (veliteľstvo školstva). Teoretický výcvik príslušníkov mužstva prijatých na skúšku trval 8 mesiacov. Ako oficiálna rovnošata bola zavedená rovnošata četníctva predmníchovskej republiky.

Po zriadení Národnej bezpečnosti na Slovensku sa Predsedníctvo SNR uznieslo, že všade tam, kde boli organizované útvary Národnej bezpečnosti sa budú likvidovať milície, ktoré ako dobrovoľné polovojenské organizácie vykonávali počas Slovenského národného povstania bezpečnostnú službu v obvodoch národných výborov, ktorým zároveň podliehali. K úplnému zrušeniu milícií došlo v júni a začiatkom júla 1945.

Zbor Národnej bezpečnosti mali tvoriť najmä účastníci povstania, partizáni, príslušníci odboja a tí, ktorí sa osvedčili v službách v milíciách. Avšak nariadenie SNR č.6/1945 Zb. v paragrafe 3 nevyklučovalo prevzatie do služieb Národnej bezpečnosti aj príslušníkov rozpustených formácií (četníctva a polície), ak sa aktívne zúčastnili na boji slovenského národa proti fašizmu.

Vychádzajúc z Košického vládneho programu, prijala vláda na štvrtej schôdzi 17. apríla 1945 **Hlavné zásady výstavby nového bezpečnostného aparátu**, ktoré sa stali východiskom pri utváraní jednotného bezpečnostného aparátu na Slovensku i v českých krajinách. V zmysle uvedeného dokumentu bolo potrebné políciu a četníctvo nerozpustiť, ale očistiť a ponechať vo výkone služby, ďalej podchytiť ozbrojenú masu občianstva a urýchlene začleniť mladých a vhodných ľudí do bezpečnostných služieb. Nemenej dôležité bolo utvorenie zvláštnych pohotovostných jednotiek ako záloh pre pohraničie.⁴

Národno-bezpečnostnú službu mali v zmysle uvedeného dokumentu tvoriť tri zložky – uniformovaný zbor, pohotovostný zbor a zbor neuniformovanej služby.

1. **Uniformovaný zbor národnej bezpečnostnej služby** sa mal vytvoriť spojením polície a četníctva do zložky, ktorú v nasledujúcom období predstavovala Verejná bezpečnosť – VB (poriadková a kriminálna služba)
2. **Neuniformovaný bezpečnostný zbor** mal plniť úlohy vnútorného a zahraničného spravodajstva (neskôr Štátna bezpečnosť – ŠtB)
3. Hlavnou úlohou **pohotovostného zboru** malo byť zabezpečenie ochrany štátu a národa pred vtedy nebezpečnými vplyvmi hlavne nemeckého obyvateľstva. Tvorili ho najmä pracovníci odbojových hnutí, vojaci a partizáni. Pôsobil najmä na hraniciach, neskôr ako poriadkové pohotovostné útvary (pluky, podriadené pod verejnú bezpečnosť).⁵

Okrem toho sa počítalo so zriadením špeciálnych útvarov na ochranu prezidenta a členov vlády a úradov. Vzhľadom na to, že tento dokument nepredpokladal okamžité zrušenie starého bezpečnostného aparátu, pôsobili spočiatku súčasne staré bezpečnostné zbory a revolučné bezpečnostné formácie, ktoré podliehali národným výborom.

Existencia týchto dvoch zložiek a spolupráca medzi nimi je zrejmá i z Výnosu generálneho veliteľa četníctva z 2. júna 1945, ktorý predpokladal, že Zemské veliteľstvo v Čechách sa bude v nevyhnutných záležitostiach obracať priamo na četnícke a policajné veliteľstvá so žiadosťou o určité zákroky, podávanie správ a pod. Preto celé toto obdobie až

³ Zbierka nariadení SNR, roč. 1945, nariadenie SNR č. 28 z 9. apríla 1945, čiastka 5.

⁴ UHLÍŘ, L., MACEK, P. *Dějiny policie a četnictva IV.*, Československo (1945-1989), Police History, Praha 2011, str. 38.

⁵ CÍSAŘ A., KROUPA V. *Tradice Sboru národní bezpečnosti*, Trutnov :Východočeské tiskárny 1977, str. 8.

do vyhlásenia novej organizácie ZNB je príznačné komplikovanou štruktúrou bezpečnostných zložiek.

Formovanie novej organizácie Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) v českých krajinách sa uskutočnilo v máji a júni roku 1945 v zmysle uvedených Hlavných zásad výstavby nového bezpečnostného aparátu. Významnú úlohu pri jeho konštituovaní mali hlavne zemské a okresné národné výbory, ktoré prostredníctvom bezpečnostných komisií a referentov riadili a kontrolovali ZNB. Podobne ako na Slovensku, aj tu spočiatku existovali vedľa seba staré bezpečnostné zbory a nové revolučné bezpečnostné orgány vytvorené národnými výbormi. Nové riadiace útvary, ako hlavné a zemské veliteľstvá ZNB, začali postupne preberať úlohy a funkcie Generálneho veliteľstva a inšpektorátu uniformovanej polície a zemských četníckych veliteľstiev (potvrdzoval to aj spomínaný Výnos veliteľa četníctva a polície z 2. júna 1945).

Pripravované zrušenie polície a četníctva viedlo v júni roku 1945 k zmene Generálneho veliteľstva uniformovanej polície v Prahe na Hlavné veliteľstvo ZNB. Veliteľstvo uniformovanej polície v hlavnom meste sa zmenilo na Miestne veliteľstvo ZNB v Prahe a Inšpektorát uniformovanej polície v Prahe bol zlúčený so Zemským četníckym veliteľstvom pre Čechy do jedného úradu s názvom Zemské veliteľstvo ZNB v Prahe.⁶

Určité odlišnosti sprevádzali formovanie bezpečnostných zložiek na Morave a v Sliezske. Národný výbor pre Moravu nariadením z 30. mája 1945 zlúčil Inšpektorát uniformovanej a neuniformovanej polície a vytvoril úrad nazvaný Národná bezpečnostná stráž pre Moravu v Brne.

Chaotická bola aj situácia v Sliezske, kde vznikla Sliezska národná rada. Vládou bola uznaná 15. mája 1945 ako „Expozitúra zemského národného výboru“ v Brne so sídlom v Moravskej Ostrave. Do kompetencie tohto úradu boli zahrnuté okresy Moravská Ostrava, Nový Jičín a Místek. Orgánom kompetentným pre oblasť bezpečnosti bola Národná stráž, neskôr Národná bezpečnostná stráž, ktorá bola uznaná aj ministerstvom vnútra ako „Expozitúra zemského veliteľstva ZNB“ v Brne so sídlom v Moravskej Ostrave.

Prípravy na novú organizáciu bezpečnostného aparátu vyvrcholili 30. júna 1945 vydaním **smernice ministra vnútra č. 3700-26/6-45-V/4 o organizácii Zboru národnej bezpečnosti**. Právnym základom jej vydania sa stalo nariadenie vlády č.4/1945 Zb. o voľbe a právomoci národných výborov, ako aj dekrét prezidenta republiky č.18 z roku 1944 Úradnej listiny o národných výboroch a Dočasnom národnom zhromaždení.

Citovaná smernica vo svojej prvej časti konštatovala, že okresným a zemským národným výborom je zverená správa všetkých verejných záležitostí, pričom v oblasti starostlivosti o vnútornú národnú bezpečnosť sú národné výbory podriadené ministrovi vnútra. V zmysle uvedenej smernice č. 3700-26/6-45-V/4 Zbor národnej bezpečnosti tvorili: „Vybraní príslušníci partizánskych a revolučných jednotiek, osoby vrátené z koncentračných a internačných táborov po preskúmaní ich spoľahlivosti a po vykonaní očisty aj príslušníci doterajších uniformovaných zborov“.⁷

Smernica č. 3700-26/6-45-V/4 sa zaoberala vo svojej štvrtej časti aj otázkou zrušenia polície a četníctva, kde konštatovala, že „zanikli doterajšie generálne riaditeľstvá a inšpektoráty uniformovanej polície a tiež zemské četnícke veliteľstvá, pričom z personálu týchto veliteľstiev sa majú vytvoriť štáby Hlavného veliteľstva a zemských veliteľstiev ZNB“.⁸

Aj keď citovaná smernica stanovila vo svojej druhej časti, že k ZNB sa pridružuje aj obecná výkonná polícia, bolo jej postavenie oproti ostatným uniformovaným zborom

⁶ KROUPA V. *Sbor národní bezpečnosti, 1945-1948*, Praha : Naše vojsko, 1977, s. 25.

⁷ Sborník dokumentu ke vzniku a vývoji SNB (1945-1948), Praha 1974, s. 40.

⁸ Tamtiež, s.41.

určitou zvláštnosťou. Obecná výkonná polícia bola podriadená jednak miestnemu národnému výboru z hľadiska výkonu funkcie a miestnemu veliteľstvu ZNB podliehala vo veciach odborných a výcviku. Špecifické bolo aj postavenie jej zamestnancov, ktorí až do vydania zákona o Národnej bezpečnosti boli obecnými zamestnancami a po nadobudnutí účinnosti zákona sa stali členmi ZNB. Časť I. v bodoch 1 – 6 stanovila vertikálnu organizáciu ZNB na hlavné, zemské, okresné, miestne veliteľstvá a stanice a v hlavných rysoch určila pôsobnosť ZNB. Pokiaľ ide o české krajiny, výkon služby sa mal riadiť predpismi, ktoré boli v platnosti v bývalých zložkách bezpečnostnej služby ku dňu 29. 9. 1938, pokiaľ neodporovali tomuto výnosu a programovým zásadám vlády.

Podobne na Slovensku nariadenie predsedníctva SNR č. 28 z 9. 4. 1945 o organizačnom predpise pre Národnú bezpečnosť výslovne potvrdilo platnosť zákona č. 299/1920 Zb. o četníctve, ako aj platnosť služobnej inštrukcie bývalého četníctva pre Národnú bezpečnosť. V skutočnosti sa však nepoužívali len uvedené predpisy z obdobia prvej republiky, ale aj vládne nariadenie z 9. 7. 1942 o obecnej výkonnej polícii v znení ďalších predpisov z obdobia okupácie. Tieto boli zrušené až **zákonom č. 149/1947 Zb. o Národnej bezpečnosti**. Pretože citovaný zákon priniesol zásadné zmeny do organizácie a pôsobnosti bezpečnostných zložiek, venujeme mu pozornosť v nasledujúcej časti.

Ministerstvo vnútra prišlo k spracovaniu osnovy zákona o Národnej bezpečnosti v septembri 1945 a 15. októbra ju predložilo vláde. Koncom februára 1947 bol vládny návrh osnovy zákona postúpený na prerokovanie Ústavodarnému národnému zhromaždeniu, ktoré zákon schválilo na svojej 67. plenárnej schôdzi 11. júla 1947. V zbierke zákonov bol zákon uverejnený pod číslom 149/1947 Zb. ako zákon o Národnej bezpečnosti.

Vychádzajúc z archívnych materiálov, možno celkový priebeh od prípravy osnovy zákona až po jeho schválenie rozdeliť do troch štádií:

Prvé štádium predstavuje spracovanie osnovy zákona v komisii odborníkov zloženej zo zástupcov ministerstva vnútra a zástupcov menovaných politickými stranami Národného frontu. Návrhy tejto komisie presadzoval koordinačný výbor pri Národnom fronte.

Druhé štádium bolo charakterizované rozsiahlym pripomienkovým konaním na ministerstve vnútra, ako aj v medziministerských zainteresovaných rezortoch. Predbežná osnova prešla dovedna deviatimi redakciami, dvakrát bola prerokovaná vládou a 19. 2. 1947 bola schválená ako vládny návrh zákona.

V treťom štádiu bol vládny návrh osnovy zákona prerokovaný v Ústavodarnom národnom zhromaždení, najskôr v parlamentných výboroch (bezpečnostný, branný, právny, rozpočtový) a schválený 11. júla 1947 na 67. plenárnej schôdzi Ústavodarného národného zhromaždenia ako **zákon č. 149/1947 Zb. o Národnej bezpečnosti**.

Jednotlivé ustanovenia zákona č. 149/1947 Zb. o Národnej bezpečnosti sa tvorili v zdĺhavom procese, ktorý bol poznačený názorovými rozpormi jednotlivých skupín poslancov. Tieto sa týkali viacerých otázok, najmä však problematiky mravno-politickej a osvetovej výchovy, samotného názvu nového zboru, okruhu osôb, ktoré ho budú tvoriť, postavenia štátobezpečnostnej zložky a pod.

Nekomunistickí poslanci na rozdiel od svojich komunistických kolegov nesúhlasili so zavedením systematickej a povinnej mravno-politickej a osvetovej výchovy v zbere, pretože v tejto podobe ju považovali za nepotrebnú a škodlivú. Súhlasili s ňou na báze dobrovoľnosti a zdôrazňovali, že ďalšie vzdelávanie je individuálnou záležitosťou každého jednotlivca. Obávali sa jednostranného ideologického pôsobenia na príslušníkov nového zboru.⁹

⁹ Tesnopisecká správa zo 67. plenárnej schôdze ÚNZ, zo dňa 11.7.1947, tlač 377, s. 28-29.

Nemenej spornou bola otázka samotného názvu nového zboru – „Národná bezpečnosť“. Nekomunistickí poslanci sa snažili presadiť medzinárodný názov – „polícia“, čo sa im však nepodarilo.¹⁰

Rozdielne názory sa prejavili aj pri prerokúvaní toho ustanovenia zákona, ktoré určovalo okruh osôb, z ktorých sa mal nový zbor vytvoriť. Nekomunistickí poslanci sa snažili o väčšie zastúpenie četníkov a policajtov a naopak, bránili hromadnému zaradovaniu mladých príslušníkov, ktorí boli prijatí po 5. máji 1945. Argumentovali, že „do zboru bolo prijatých veľa ľudí, ktorí síce nemali odbornú a často ani mravnú kvalifikáciu, avšak robili kariéru len preto, že boli príslušníkmi KSČ“.¹¹

Postavenie štátobezpečnostnej zložky predstavovalo ďalší sporný bod pri prerokúvaní zákona. Nekomunistickí poslanci nesúhlasili so samostatným postavením tejto zložky, pretože v nej videli hlavný nástroj boja KSČ nielen proti vonkajšiemu, ale aj vnútornému nepriateľovi. Z toho dôvodu sa ju snažili ak nie likvidovať, tak aspoň oslabiť.¹²

Zákon č. 149/1947 Zb. o Národnej bezpečnosti možno v mnohých jeho ustanoveniach hodnotiť ako významný kompromis medzi záujmami KSČ a ostatných politických strán. Za kompromisné možno považovať ustanovenie o osvetovej výchove, ktorá sa stala povinná len v školách a výchovných strediskách.¹³ Podobne sa do paragrafu 6 odseku 2a citovaného zákona zakotvila formulácia, že „členmi nového zboru môžu byť aj príslušníci bývalých zložiek (četníctva, uniformovanej štátnej polície, kriminálnej služby a obecnej výkonnej polície), ak sa za okupácie neskompromitovali spoluprácou s fašistami“.¹⁴ Obdobným spôsobom možno hodnotiť § 8 ods. 4 písm. c, ktorý zdôraznil, že ak sa zmenší rozsah úloh štátobezpečnostnej zložky, zlúči ju vláda nariadením so zložkou kriminálnou.¹⁵

Prijatím zákona č. 149/1947 Zb. o Národnej bezpečnosti sa zákonnou formou odstránili odlišnosti vo vývoji bezpečnostných zložiek v českých krajinách a na Slovensku. Zákon zakotvil vojenskú organizáciu zboru, princíp vojenskej disciplíny a úzku súčinnosť Národnej bezpečnosti a národných výborov. Tá sa uskutočňovala tým, že správne úrady Národnej bezpečnosti 1. stupňa (okresné národné výbory a národné výbory im na roveň postavené) boli predstavenými úradmi pre tie útvary ZNB, ktoré zabezpečovali výkon služby v ich obvode. Národným výborom tak patrilo zabezpečovanie úloh služby a jej riadenie, velitelia zodpovedali za otázky výcviku, disciplíny. Zbor národnej bezpečnosti sa skladal zo zložky poriadkovej, kriminálnej a štátobezpečnostnej. Na čele ZNB bol hlavný veliteľ, menovaný a odvolávaný vládou na návrh ministra vnútra.

Februárový prevrat v roku 1948 priniesol ďalšie zmeny do organizácie a pôsobnosti bezpečnostných zložiek. Ich vyjadrením bolo prijatie **nového zákona o Národnej bezpečnosti č. 286/1948 Zb. zo dňa 21. 12. 1948**. Aj keď citovaný zákon vychádzal v základných ustanoveniach zo zákona č. 149/1947 Zb. o Národnej bezpečnosti, reagoval na zmenené politické pomery po Februári 1948. Zákon kládol dôraz na jednotnosť a centralizáciu bezpečnostných zložiek, rozširoval pôsobnosť štátnej bezpečnosti a na prvé miesto medzi úlohy zboru zaradil ochranu ľudovodemokratického zriadenia a štátnych hraníc. Ochranu ľudovodemokratického zriadenia považoval za jednu zo základných požiadaviek prijatia do zboru, ako aj prepustenia z neho. Tieto skutočnosti, ako aj preberanie skúseností z práce sovietskych bezpečnostných orgánov do značnej miery ovplyvnili činnosť

¹⁰ Zápis z 12. schôdze bezpečnostného výboru ÚNZ, z 12.3.1947, kartón č. 20 – Z vystúpenia národnosocialistického poslanca Ota Horu.

¹¹ Tesnopisecká správa zo 67. Plenárnej schôdze ÚNZ, zo dňa 11.7.1947, tlač 377, s. 32.

¹² Zápis z 21. schôdze bezpečnostného výboru zo dňa 25.6.1947, kartón č. 20.

¹³ Porovnaj: zákon č. 149/1947 Zb. o Národnej bezpečnosti – § 7, ods. 3.

¹⁴ Tamtiež, § 6, ods. 2a.

¹⁵ Služba štátnej bezpečnosti a kriminálna služba si zachovali samostatné postavenie, zakotvené v § 32 a 33 zákona č. 149/1947 Zb.

bezpečnostných zložiek v Československu v nasledujúcom období. Zákon dal tiež určitú bodku za pôsobením obecných a mestských polícií. V inej podobe sa s mestskou políciou stretávame v roku 1967. Podľa zákona č. 69/1967 Zb. o národných výboroch mohli obce a mestá v rámci svojej pôsobnosti zriaďovať Inšpekciu verejného poriadku národného výboru. Po spoločensko-politických zmenách v novembri 1989 boli ústavným zákonom Federálneho zhromaždenia ČSFR č. 294/1990 Zb.¹⁶ národné výbory a tým aj inšpekcie verejného poriadku zrušené. Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení umožnil obciam zriadiť vlastný poriadkový útvar – obecnú políciu. Na základe zákona č. 546/1991 Zb. o obecnej polícii, v znení neskorších predpisov, sa na Slovensku opätovne začali vytvárať mestské a obecné polície.

Zmeny v organizácii bezpečnostných zložiek v nasledujúcom období pokračovali na centrálnej úrovni. Ich vyjadrením bolo **prijatie zákona č. 70/1965 Zb. o Zbore národnej bezpečnosti.**

Zbor národnej bezpečnosti (ZNB) sa stal orgánom štátneho donútenia, bol to ozbrojený a podľa vojenských zásad organizovaný zbor podriadený ministrovi vnútra. Medzi hlavné úlohy ZNB patrili ochrana socialistického spoločenského zriadenia, odhaľovanie a zneškodňovanie nepriateľskej činnosti, ochrana štátnych hraníc a verejného poriadku, ochrana bezpečnosti osôb a majetku, bezpečnosť cestnej premávky, odhaľovanie trestných činov, previnení a priestupkov, zaistenie páchatel'ov týchto činov, vyšetrovacie úkony, vyhľadávanie a predchádzanie trestnej činnosti. Súčasťou Zboru národnej bezpečnosti bola Štátna bezpečnosť a Verejná bezpečnosť, ktoré boli odborovo samostatnými zložkami. Jedným z pozoruhodných ustanovení zákona bol paragraf 27 ods.1, ktorý konštatoval, že: „Príslušníkom ZNB sa môže stať politicky vyspelý bezúhonný občan...“. Tento paragraf je dôkazom silného politického vplyvu KSC na bezpečnostný aparát daného obdobia.

V nasledujúcom období boli prijaté viaceré právne normy, ktoré upravovali postavenie a pôsobnosť Zboru národnej bezpečnosti. Po vytvorení československej federácie bol prijatý zákon č.166/1968 Zb. o vymedzení pôsobnosti vo veciach vnútorného poriadku a bezpečnosti, **zákon č. 100/1970 Zb. o úprave služobného pomeru príslušníkov ZNB, zákon č. 133/1970 Zb. o pôsobnosti federálnych ministerstiev a zákon č. 40/1974 Zb. o ZNB.**

Záver

Po demokratických zmenách v novembri 1989 prešiel Zbor národnej bezpečnosti zásadnou reformou a opätovne sa vrátil k názvu polícia. Reforma polície zahrňovala inštitucionálnu reorganizáciu, v záujme upevňovania demokratického riadenia a parlamentného dohľadu, ako aj jej personálne skvalitňovanie v záujme zvyšovania efektivity práce. Otázka demokratického riadenia a verejnej kontroly spravodajských služieb bola komplikovanejšia a vyžadovala si osobitný prístup. Dostatočne účinnou formou kontroly by mala byť zodpovednosť týchto služieb voči nadriadenej legitímnej politickej autorite, ako aj dohľad zo strany osobitných kontrolných výborov parlamentu.

Ponovembrové zmeny v polícii vyjadrujú viaceré právne normy, najmä zákon č. 410/1990 Zb. o Policajnom zbore, zákonné opatrenie predsedníctva SNR č. 57/1991 Zb. o zriadení Policajného zboru SR, zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore Slovenskej republiky (vrátane novely č. 75/2013 Z. z.), zákon č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície, ako aj zákon č. 328/2002 Z. z. o sociálnom

¹⁶ Ústavný zákon FZ ČSFR č. 294/1990 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava ČSSR a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii a ktorým sa skrakuje volebné obdobie národných výborov.

zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V zmysle posledne citovaných právnych noriem pôsobí Policajný zbor Slovenskej republiky do súčasnosti.

Literatúra

- CÍSAŘ A., KROUPA V. *Tradice Sboru národní bezpečnosti*, Trutnov : Východočeské tiskárny 1977, 77 s.
- KROUPA V. *Sbor národní bezpečnosti 1945-1948*, Praha : Naše vojsko, 1977, 152 s.
- PEŠEK, J. *Nástroj represie a politickej kontroly*, VEDA, Bratislava, 2000, 284s. ISBN 80-224-0662-7.
- UHLÍŘ, L., MACEK, P. *Dějiny policie a četnictva IV. Československo (1945-1989)*, Praha : Police History, 2011, 291 s., ISBN 978-80-86477-55-8
- ZEMANDLOVÁ, L. *Právne aspekty budovania bezpečnostného aparátu v ČSR v období národnej a demokratickej revolúcie*, Bratislava, Vysoká škola ZNB, 1988, 43s.
- KAČÍK, E. a kol. *Dejiny policie vo vývoji štátu a práva na území Slovenskej a Českej republiky*. Bratislava : Akadémia PZ, 1993.
- KAČÍK, E. *Polícia vo vývoji verejnej správy*. Bratislava : Akadémia PZ, 1996. ISBN 80-88751-94-2.
- MALÝ, K., SIVÁK, F. *Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1992.
- SIVÁK, F. a kol. *Slovenské a české dejiny štátu a práva v rokoch 1918-1945*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1996. ISBN 80-223-0996-6.
- ZEMANDLOVÁ, L., KAČÍK E., MATOŠEK S. *Vybrané kapitoly z európskych dejín štátu a práva II.*, Bratislava : Akadémia PZ, 1998. ISBN 80-8054-073-X.

Právne predpisy

- Nariadenie SNR č. 6/1945 Zb. n. SNR. o rozpustení žandárskych a policajných formácií.
- Nariadenie SNR č.7/1945 Zb. n. SNR o organizácii bezpečnostnej služby.
- Nariadenie SNR č. 28/1945 Zb. n. SNR o organizačnom predpise pre Národnú bezpečnosť.
- Smernica ministra vnútra č. 3 700-26/6-45-V/4 o organizácii Zboru národnej bezpečnosti.
- Zákon č. 149/1947 Zb. o Národnej bezpečnosti.
- Zákon č. 286/1948 Zb. o Národnej bezpečnosti.
- Zákon č. 546/1991 Zb. o obecnej polícii.
- Zákon č. 70/1965 Zb. o Zbore národnej bezpečnosti.
- zákon č. 40/1974 Zb. o Zbore národnej bezpečnosti.
- Zákon č. 410/1990 Zb. o Policajnom zbore.
- Zákonné opatrenie predsedníctva SNR č. 57/1991 Zb. o zriadení Policajného zboru SR.
- Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore Slovenskej republiky.
- Zákon č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej práce a Železničnej polície, v znení neskorších právnych predpisov.

Archívne pramene:

Archív Národného zhromaždenia ČSR:

- Tesnopisecká správa zo 67. plenárnej schôdze ÚNZ zo dňa 11.7.1947, tlač 377, s. 28-29.
- Zápis z 12. schôdze bezpečnostného výboru ÚNZ zo dňa 12.3.1947, kartón č. 20.
- Z vystúpenia národno-socialistického poslanca Ota Horu.

Tesnopisecká správa zo 67. plenárnej schôdze ÚNZ, zo dňa 11.7.1947, tlač 377, s. 32.
Zápis z 21. schôdze bezpečnostného výboru zo dňa 25.6.1947, kartón č 20.

Key words: police, security forces, National security, national security service, public security service, state security service, uniformed security body, ununiformed security body, emergency body, Body of national security, Slovak National Police.

Summary

The contribution deals with the origin and development of security forces in Czechoslovakia after 1945 in legal and historical terms. The author points out the specifics of it in the process of constituting the Czech Republic and Slovak Republic based on particular legislation. Main attention is focused on the origin of single integral security apparatus, common for all the Czechoslovak Republic in terms of Law n.149/1947 Coll. about National Security and Law no. 286/1948 Coll. about National security. The contribution also deals with the question of continuity and discontinuity of the security apparatus of the first Czechoslovak Republic. The conclusion of the contribution contains a brief description of legal norms under which the security forces are engaged in Czechoslovakia during the socialist period and after the democratic changes in November 1989.

*JUDr. Lýdia Zemandlová, CSc.
Akadémia Policajného zboru
Katedra verejnoprávnych vied
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
e-mail: lydia.zemandlova@minv.sk*

Recenzent: JUDr. Marcela Varšová, PhD.